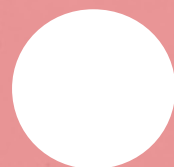

Erfgoed Brussel

36

Herfst 2022

A large, bold, white letter 'U' is centered on the page, partially overlapping the background image and the 'STADSGEZICHTEN' text at the bottom.

urban.brussels

Dossier
STADSGEZICHTEN

DE CORNICHE ROYALE

Geografische en chronologische aanknopingspunten

CHRISTOPHE LOIR

Heel wat bijdragen in dit nummer hebben het over een deel van Brussel dat een belangrijke plaats inneemt in de geschiedenis en het tot stand komen van uitzichtpunten. We zouden dit willen aanduiden met de benaming *Corniche royale* [koninklijke richel]. De term 'richel' is ontleend aan de topografie: een overhangende galerij in bergachtig gebied. En het adjectief 'koninklijk' verwijst naar het 'koninklijk tracé'¹ waarop er, vijf 'balkons' zijn die elk een vergezicht over Brussel bieden: de Kruidtuin, het Congresplein, de Baron Hortastraat, de Kunstberg en het Poelaertplein. **(AFB. 1)**

Die vijf uitzichtpunten gelegen in de bovenstad, bieden panorama's over de benedenstad. Ze bevinden zich op een as die als het ware een richelroute vormt, op de oostelijke flank van de Zennevallei, langs een bocht met een relatief constant niveau tussen 50 en 55 meter. Deze *corniche*², is niet alleen het resultaat, van het natuurlijke reliëf, maar ook van ingrijpende werken die vanaf het einde van de 18de eeuw werden uitgevoerd voor de aanleg van een noord-zuidas³. In dat kader werden vanaf het Koningsplein geleidelijk aan de opeenvolgende stappen gerealiseerd: richting noord, het gedeelte van de Koningsstraat langs het Warandepark (1774-1785), het verlengde van de Koningsstraat tot aan de Schaarbeeksepoort

(1822) en vervolgens de aanleg van het Koninginneplein (1827), en richting zuid, de Regentschapsstraat, om te beginnen tot aan de Zavel (1827) en later tot aan het Poelaertplein (1872). Deze transformatie van de openbare ruimte bood de kans om uitzichtpunten te creëren die openingen in de bebouwing optimaal tot hun recht lieten komen. Tussen 1829, het jaar waarin langs de Koningsstraat de borstwering van de Kruidtuin werd geplaatst, en de inhuldiging van de balustrade van het Poelaertplein in 1923, werden langs deze prestigieuze as vijf uitzichtpunten ingericht. **(AFB. 2)** Zo ontstond in de bovenstad een wandelroute met locaties die specifiek waren ingericht om pittoreske landschappelijke effecten te sorteren. Balustrades vormen daarbij een sleutelement. Ze verlenen eenheid aan de ruimte en op een bepaalde manier symboliseren zij de 'geboorte' van het uitzichtpunt. Andere aspecten zijn het gebruik van edele materialen (vooral hardsteen), kunstig bewerkte straatlantaarns, een prestigieuze architecturale omgeving, monumentale herdenkingstekens, aanplantingen (van het discrete pleintje onderaan de trap van de Baron Hortastraat tot de uitgestrekte terrasvormige tuinen van de eerste Kunstberg) en een oriëntatietafel die de waarnemer helpt om de elementen in het landschap te herkennen (Kunstberg en Poelaertplein).

1. Het 'Koninklijk tracé' stemt overeen met de as van zeven kilometer die het paleis van Laken verbindt met het Koninklijk Paleis in Brussel en het verlengde tot aan het Justitiepaleis (de 'as der machten'. ROGGEMANS, M.-L. (dir.), *Koninklijk tracé. Het charter voor de inrichting van de openbare ruimte*, Koning Boudewijnstichting, Brussel, 1995, p. 7.

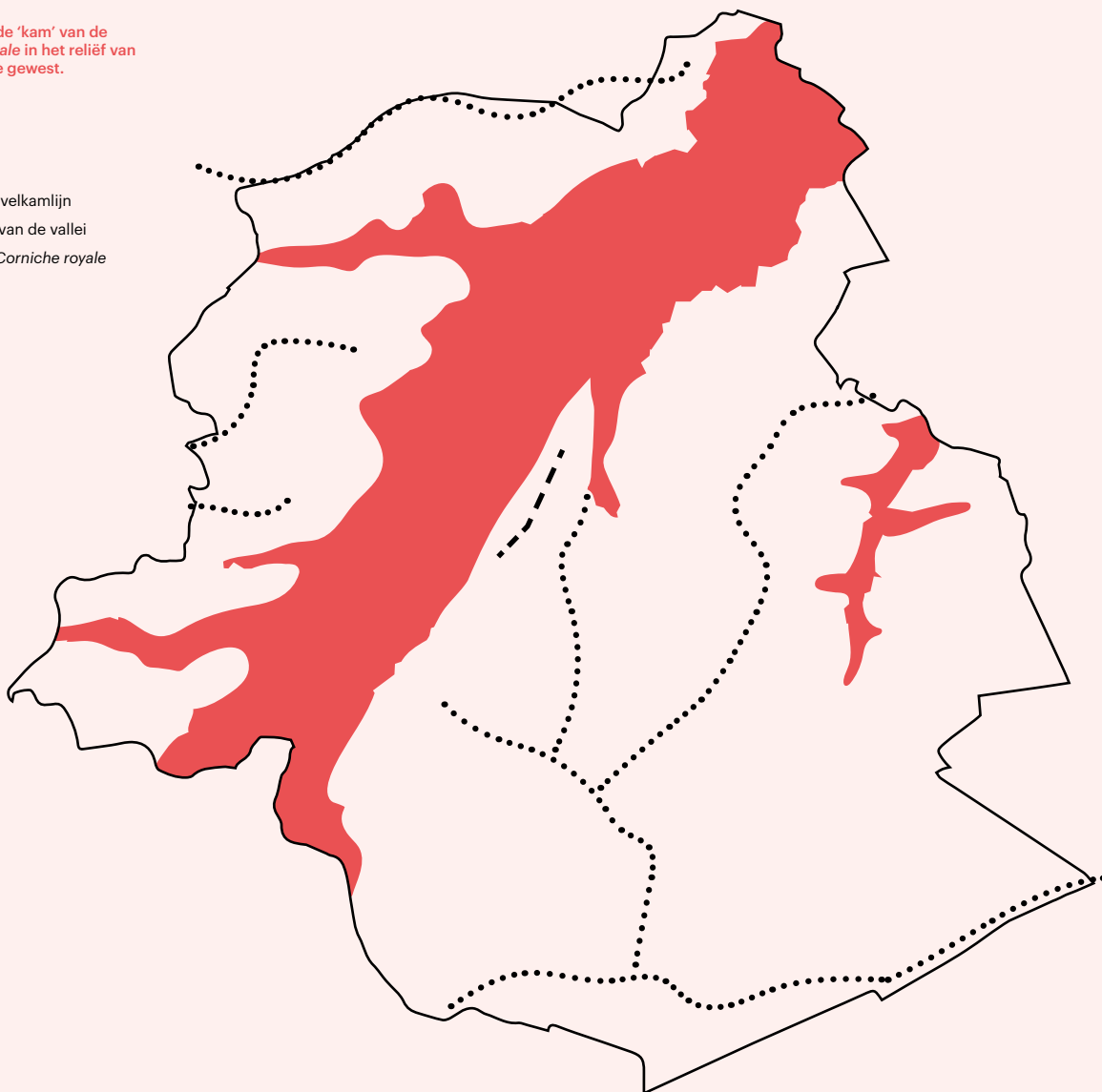
2. De term '*corniche*' wordt in de literatuur overigens vaker gebruikt door auteurs die het over de panorama's hebben. Zo schreef de architect en stedenbouwkundige Victor Bourgeois in 1932: "Als we monumenten en pleinen bewaren, moeten we dan ook niet proberen om het overzichtsbeeld te behouden? Ja, de kwestie van de *corniche* is van groot belang, want in haar eentje laat ze de toeschouwer het hele Brusselse panorama veroveren, langsheen haar immense, doorlopende as: die van de Zennevallei." BOURGEOIS, V., 'L'urbanisation du Grand Bruxelles', conférence organisée par la S.C.A.B. 11 februari 1932, *L'Emulation*, 52.6 (1932), pp. 167-183, p.181.

3. Wie zich een idee wil vormen van het niveauverschil moet weten dat het Koningsplein zich 20 meter hoger bevindt dan de Grote Markt, die 700 meter verder ligt. Dat komt overeen met een gebouw van vijf verdiepingen.

AFB. 1
Ligging van de 'kam' van de Corniche royale in het reliëf van het Brusselse gewest.

Légende

- Heuvelkamlijn
- Dal van de vallei
- De Corniche royale

In de loop van de 20ste eeuw werd de omgeving van verschillende van die uitzichtpunten gewijzigd, steeds rekening houdende met het panorama en het belang van de overgang tussen boven- en benedenstad. Zo was er de aanleg van de nieuwe trap, de bouw van het Paleis voor Schone Kunsten en de Ravensteingalerij in de as van de Baron Hortastraat, de heraanleg van de Kunstberg, en later de bouw van het Rijksadministratief Centrum ter hoogte van het Congresplein en de herinrichting van de Kruidtuin.

Bekende architecten en landschapsarchitecten — denk aan Tilman-François Suys, Jean-Pierre Cluysenaar, Joseph Poelaert, Alphonse Balat,

François Malfait, Victor Horta, Jules Vacherot, René Pechère — hebben in de loop van der jaren bijgedragen tot de uitbouw van dit panoramische parcours met zijn vijf uitzichtpunten. Vandaag beschouwen we het terecht als een uitzonderlijk stukje architecturaal, stedenbouwkundig en landschappelijk erfgoed van het Brusselse gewest.

Vertaald uit het Frans

2

AFB. 2
Ligging van de uitzichtpunten langs
de Corniche royale (© Brugis).

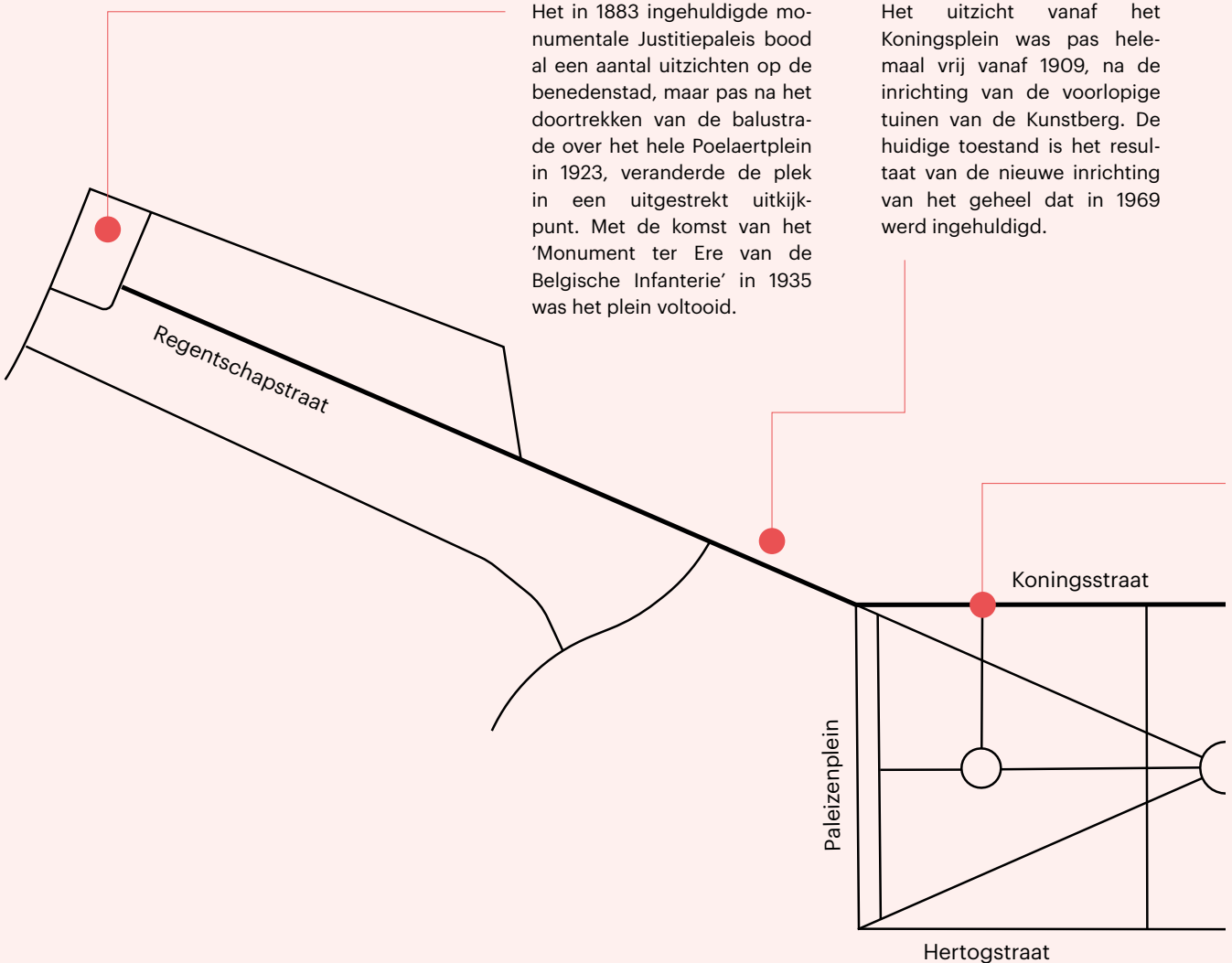

Poelaertplein 1883/1923 [1935]

Het in 1883 ingehuldigde monumentale Justitiepaleis bood al een aantal uitzichten op de benedenstad, maar pas na het doortrekken van de balustrade over het hele Poelaertplein in 1923, veranderde de plek in een uitgestrekt uitkijkpunt. Met de komst van het 'Monument ter Ere van de Belgische Infanterie' in 1935 was het plein voltooid.

Kunstberg 1909 [1969]

Het uitzicht vanaf het Koningsplein was pas helemaal vrij vanaf 1909, na de inrichting van de voorlopige tuinen van de Kunstberg. De huidige toestand is het resultaat van de nieuwe inrichting van het geheel dat in 1969 werd ingehuldigd.

Baron Hortastraat
1838 [1923]

De oprichting van het standbeeld van generaal Belliard in 1838 ging gepaard met de herinrichting van de ruimte aan het begin van de jaren 1840. Het jaar 1923 verwijst naar de inhuldiging van de huidige trap op het moment dat de bouwwerken voor het Paleis voor Schone Kunsten van start gingen.

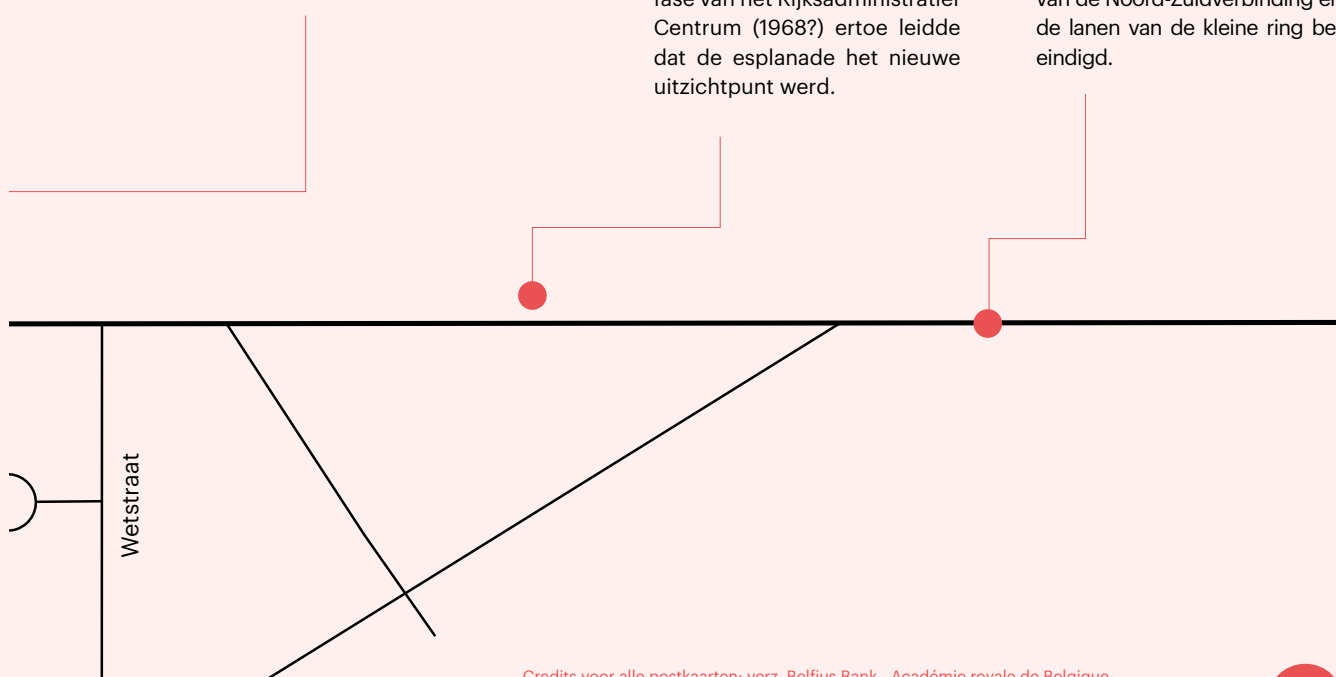
Congresplein
1859/1922 [1968?]

De inhuldiging van de Congreskolom in 1859 viel samen met het einde van de werken voor de inrichting van het gelijknamige plein, de balustrade en de monumentale trap. De bouw van het graf van de onbekende soldaat in 1922 voltooide het toenmalige geheel in zijn eerste toestand, terwijl het einde van de eerste bouw-fase van het Rijksadministratief Centrum (1968?) ertoe leidde dat de esplanade het nieuwe uitzichtpunt werd.

Kruidtuin
1829/1863 [1958]

In 1829 werd in het kader van de werken aan de Kruidtuin langs de Koningsstraat een borstwering opgetrokken. Pas in 1863 zou er op de hoek van de Koningsstraat en de Kruidtuinlaan een grote balustrade geplaatst worden die het uitzicht tot zijn recht deed komen. In 1958 werden de werken aan de Kruidtuin en zijn omgeving in het kader van de aanleg van de Noord-Zuidverbinding en de lanen van de kleine ring beëindigd.

Credits voor alle postkaarten: verz. Belfius Bank - Académie royale de Belgique
© ARB – urban.brussels. Credits voor alle foto's: A. de Ville de Goyet
© urban.brussels De data tussen haakjes verwijzen naar de heraanleg in de loop van de 20ste eeuw

Hoofredactie

Stéphane Demeter

Redactiecomité

Jean-Marc Basy, Okke Bogaerts, Stéphane Demeter, Paula Dumont, Valerie Orban en Cecilia Paredes

Coördinatie dossier

Cecilia Paredes en Christophe Loir (ULB)

Redactiesecretariaat

Cecilia Paredes en Okke Bogaerts

Coördinatie iconografie

Julie Coppens

Eindredactie frans

Stéphane Demeter, Cecilia Paredes

Eindredactie nederlands

Paula Dumont

Auteurs/ redactionele medewerking

Aurélië Autenne, Okke Bogaerts, Odile De Bruyn, Sarah Capesius, Marie Demanet, Paula Dumont, Christian Frisque, Catherine Leclercq, Harry Lelièvre, Géry Leloutre Judith Le Maire de Romsée, Murielle Lesecque, Christophe Loir, Tom Sanders, Barbara van der Wee, Thomas Schlessler et Andreas Stynen

Vertaling

Dynamics Translations, Linguanet

Nalezing

Okke Bogaerts, Stéphane Demeter, paula Dumont, Christophe Loir, Alfred de Ville de Goyet, Philippe Charlier, Alice Gérard, Murielle Lesecque, Nazim Lison, Anne Marsaleix, Cecilia Paredes

Cartografie

Toast Confituur Studio (Tenzij anders vermeld)

Lijst met afkortingen

AAM – Archives d'architecture moderne
ARA – Algemeen Rijksarchief
CIDEP – Centre d'information, de documentation et d'étude du patrimoine
CIVA – Centre international pour la ville, l'architecture et le paysage
GAE – Gemeentelijke archieven van Elsene
H.M. – Hortamuseum
KBR Koninklijke Bibliotheek / Bibliothèque royale
KIK-IRPA – Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium / Institut royal du Patrimoine artistique
MSB – Museum Stad Brussel
SAB – Stadsarchief Brussel

ISSN

2034-5771

Wettelijk Depot

D/2022/6860/008

Vormgeving

Toast Confituur Studio

Ontwerper van de maquette

Polygraph'

Druk

db Group.be

Verbreiding en abonnementenbeheer

Cindy De Brandt, Brigitte Vander Bruggen
bpeb@urban.brussels

Bedankingen

Sarah Capesius, Nadège Guichard (SAB), Alain Jacobs, Caroline Piersotte (Perspective), Stéphane Vanreppelen (Bozar), het team van het Documentatiecentrum urban.brussels en het team BruGIS (urban.brussels)

Verantwoordelijke uitgever

Bety Waknine, directeur-generaal, urban.brussels (Gewestelijke Overheidsdienst Brussel Stedenbouw en Erfgoed) Kunstberg 10-13, Brussel

De artikelen zijn gepubliceerd onder de verantwoordelijkheid van de auteurs. Alle rechten voor het reproduceren, vertalen of herwerken zijn voorbehouden.

Contact

urban.brussels
Directie Kennis en Communicatie
Kunstberg 10-13, 1000 Brussel
www.urban.brussels
bpeb@urban.brussels

Herkomst van de foto's

Mochten er ondanks onze inspanningen om alle reproductierechten te betalen toch nog gerechtigden zijn die niet gecontacteerd werden, dan worden zij verzocht zich kenbaar te maken

Erfgoed Brussel reeds verschenen

001 - November 2011
Terug naar school

002 - Juni 2012
De Hallepoort

003-004 - September 2012
De kunst van het bouwen

005 - December 2012
Hôtel Dewez

Extra nummer 2013
Het erfgoed schrijft onze geschiedenis

006-007 - September 2013
Brussel, m'as-tu vu?

008 - November 2013
Industriële architectuur

009 - December 2013
Parken en tuinen

010 - April 2014
Jean-Baptiste Dewin

011-012 - September 2014
Geschiedenis en herinnering

013 - December 2014
Cultusgebouwen

014 - April 2015
Zoniënwoud

015-016 - September 2015
Ateliers, fabrieken en kantoren

017 - December 2015
Stadsarcheologie

018 - April 2016
De Gemeentehuizen

019-020 - September 2016
Stijlen gerecycleerd

021 - December 2016
Victor Besme

022 - April 2017
Art nouveau

023-024 - September 2017
Natuur in de stad

025 - December 2017
Conservatie op de steigers

026-027 - April 2018
Kunstenaarsateliers

028 - September 2018
Het Erfgoed, dat zijn wij!

Extra nummer - 2018
De restauratie van een uitzonderlijk decor

029 - December 2018
Historische Interieurs

030 - April 2019
Beton

031 - September 2019
Een plaats voor kunst

032 - December 2019
De straat anders bekeken

033 - Lente 2020
Lucht, warmte, licht

034 - Lente 2021
Kleuren en texturen

035 - Lente 2021
Georges Houtstont en de ornamenten-koorts van de Belle Époque

Alle artikels kunnen geraadpleegd worden op www.erfgoed.brussels

urban.brussels zet resoluut in op de kennismaatschappij en wil met zijn publiek een moment van introspectie en expertise delen over de stedelijke thema's van vandaag. De pagina's van *Erfgoed Brussel* bieden het stedelijk erfgoed in al zijn diversiteit een forum voor open en pluralistische reflectie. Het dossier *Stadsgezichten* onderzoekt het creëren en beheren van uitzichtpunten, en het valoriseren ervan in de publieke ruimte. Met deze publicatie wil urban.brussels de actoren op het terrein bewustmaken omtrent deze problematiek.

Bety Waknine,
Directeur-generaal

U

15 €

ISBN 978-2-87584-202-2